

*До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2024-10
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77*

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Німої Анни Олегівни «Правове регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Визначальне місце займає європейська та євроатлантична інтеграція України, зокрема наближення національного законодавства України до митного законодавства ЄС. Зважаючи на це, важливою метою є підвищення рівня довіри держави та суспільства до органів митної служби та формування сервісних послуг між митними органами та фізичними особами при переміщенні ними товарів через митний кордон. Крім того, у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 р., із тимчасовим вимушеним призупиненням діяльності окремих митниць, зафіксовано значне збільшення перетину фізичними особами митного кордону та збільшення кількості переміщуваних ними товарів. Як наслідок, зросла кількість порушень митних правил фізичними особами при переміщенні ними товарів, культурних й валютних цінностей. Така ситуація вимагає негайного виправлення. Вказані положення і свідчать про актуальність обраної проблематики дисертації А.О. Німої.

Дисертація виконана на кафедрі адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до Комплексної цільової програми «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні» (номер державної реєстрації 0111U000966). Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 03 листопада 2020 р. (Протокол № 3).

Мета запропонованого дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб здійснити комплексну науково-правову характеристику переміщення товарів

фізичними особами через митний кордон України, визначити напрямки його вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду, а також сформулювати науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики.

На досягнення названої мети було сформульовано одинадцять завдань (с. 7, 8), які були досягнені і зафіксовані як наукова новизна одержаних результатів (с. 10-13), а також висвітлені у загальних висновках (с. 163-170).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані і достовірні. Під час виконання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети і вирішуваних завдань було застосовано сукупність методів, способів і прийомів наукового пізнання. Комплексність дослідження забезпечується системним підходом, що дає можливість розглядати й аналізувати проблеми в єдності їх змісту, природи й юридичної форми, а також провести системну наукову розробку правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України. Серед інших, у дисертації використані такі методи: формально-догматичний, системний, семантичний, гносеологічний та аксіологічний, соціологічний, порівняльно-правовий, статистичний, системно-структурний аналіз, історико-правовий метод.

Інформаційні основи дослідження становлять Конституція України, закони й постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів України, накази Державної митної служби України, інші нормативні акти центральних органів виконавчої влади, узагальнення практики діяльності митних органів, наукові праці з філософії права, державного управління, публічного адміністрування, теорії держави і права, адміністративного, митного, міжнародного права, а також юридична публіцистика. У дисертації використовувалось як чинне, так й законодавство України, яке становить історичну цінність, а також митне законодавство зарубіжних країн з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані акумульовані відповідними структурними підрозділами, національними й міжнародними організаціями з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, публікації в періодичних виданнях, а також енциклопедична й довідкова література.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, одержаних результатів дисертаційної праці А.О. Німої полягає в тому, що подана робота є одним із перших у науці адміністративного права комплексним дослідженням, присвяченим виявленню особливостей правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України і встановленню напрямів його удосконалення із врахуванням зарубіжного досвіду, зокрема, окремих країн ЄС.

Здійснений аналіз змісту дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш суттєвими науковими положеннями у поданій дисертації, на наше переконання, є те, що дисертанткою уперше: запропоновано авторську правову конструкцію «переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» як сукупність дій фізичними особами з однієї сторони та заходів митних органів, їх посадових осіб, а також інших осіб з іншої сторони щодо ввезення, вивезення або транзиту (пересилання) товарів фізичними особами, які здійснюються відповідно до чинного законодавства належними засобами та способами, а також спрямовані на дотримання передбачених законодавством підстав, умов і порядку такого переміщення; визначено періоди генезису порядку переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України (радянський та сучасний), останній пов'язаний з трьома історичними етапами відповідно до набрання чинності нормами МК України у 1991 р., 2004 р. та 2012 р.. Виокремлено сучасну нормативно-правову базу історичного етапу, яка пов'язана з приведенням митного законодавства у досліджуваній сфері у відповідність до норм, принципів й стандартів ЄС; виділено правові ознаки товару (як рухомого об'єкту, що є незмінним, має матеріальний характер, є власністю певної фізичної особи й має

митну вартість); здійснено класифікацію товару при переміщенні його фізичною особою через митний кордон як категорії митного права за низкою ознак, а саме за: митним статусом; засобами переміщення; способом переміщення; призначенням товару; за таким критерієм, як «свобода переміщення» (дозволені, заборонені та обмежені); виокремлено види суб'єктів, які беруть участь у переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон, шляхом з'ясування їх місця й ролі, розмежування їх повноважень, на підставі чого запропоновано організаційно-правові форми діяльності таких суб'єктів.

Окрім того, удосконалено: теоретичні положення щодо з'ясування системи методів, якими обумовлюється виокремлення дослідження методології інституту переміщення товарів фізичними особами через митний кордон як окремого міжгалузевого комплексного інституту митного права та визначено розуміння його методології дослідження як комплексу підходів, принципів і методів наукового пізнання, що охоплюють можливість усебічного його вивчення; перелік критеріїв класифікації системи принципів переміщення товарів фізичними особами через митний кордон; розроблення специфічних рис здійснення митних процедур переміщення товарів фізичними особами через митний кордон в межах його адміністративно-правового механізму, шляхом визначення його поняття, мети й функцій митного контролю, методів та його форм (основних та додаткових) та принципів (загальних, спеціальних), процедур митного оформлення досліджуваного переміщення, розкриття умов та підстав як звільнення, так й оподаткування товарів в цій сфері; перелік і види застосування заходів нетарифного регулювання при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон, серед яких виділено: заходи офіційного контролю (окремі товари); кількісні обмеження; якісні та вартісні обмеження; вимоги до упаковки; вимоги до отримання дозволів державних органів (окремі товари); вимоги до державної реєстрації товару (приміром, транспортні засоби) як під час, так і після його ввезення фізичною особою на митну територію країни та ін.; наукові підходи щодо підстав та змісту адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, що дозволило виокремити його ознаки, здійснити їх характеристику, з'ясувати їх

особливості щодо порушення митних правил залежно від таких елементів як об'єкт; суб'єкт; об'єктивна та суб'єктивна сторона.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях.

Теоретичні висновки й практичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях, а також на засіданні кафедри проведено публічну презентацію наукових результатів дисертації та її обговорення. Наукова новизна та обґрунтованість основних положень викладені в одинадцяти наукових працях, з яких шість наукових статей: п'ять – опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому виданні, а також у п'яти тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура й обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями і предметом дослідження та мають логічну побудову. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, у т. ч. основного тексту – 170 сторінок. Список використаних джерел налічує 274 найменування.

У першому розділі «Правова природа переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України», який містить чотири підрозділи, присвячені дослідженню наукових підходів з питань правого регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, розкриттю етапів становлення та розвитку законодавства у цій сфері, з'ясуванню сутності основних категорій, стану наукових досліджень і наукових підходів вчених щодо розуміння теоретичних, практичних і правових аспектів переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, змісту та критеріїв класифікації принципів переміщення товарів фізичними особами залежно від їх розподілу на загальні та спеціальні.

Другий розділ дисертації присвячено характеристиці організаційно-

правового забезпечення переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, з'ясуванню системи суб'єктів, які беруть участь у такому переміщенні, розкриттю форм та методів організації процедур митного контролю та митного оформлення, застосування заходів нетарифного регулювання, їх класифікації, підстав адміністративної відповідальності за порушення митних правил у цій сфері. Здобувачка запропонувала до ознак товару при переміщенні його фізичною особою через митний кордон України з позицій митного права віднести: (1) матеріальність; (2) незмінність та рухомість; (3) конкретна ціна та митна вартість; (4) є власністю фізичної особи; (5) має конкретний код УКТ ЗЕД; (6) включає три групи товарів (дозволені, заборонені та обмежені для транскордонного переміщення фізичними особами). Указано, що країна походження як ознака товару при переміщенні його, зокрема (особистих речей) фізичною особою через митний кордон України для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних із провадженням підприємницької діяльності у більшості випадків не застосовується. Ми повністю розділяємо погляди авторки, щодо виокремлення таких основних ознак для товару, що переміщується фізичними особами через митний кордон України

В цьому розділі також розкрито підстави переміщення валютних цінностей фізичними особами через митний кордон України, з'ясована категорія «валютні цінності», «транскордонне переміщення валюти» у митному праві й форми митного декларування «валютних цінностей, які безпосередньо визначені в МК України (ст. 257 МК України). Наведено особливості підстав переміщення фізичними особами валютних цінностей через митний кордон України під час введення воєнного стану в Україні. З'ясовано підстави переміщення транспортних засобів для особистого користування фізичними особами через митний кордон України, наведено категорію «некомерційне (особисте) використання» таких засобів та «транспортні засоби комерційного призначення», здійснено розмежування їх змісту. Визначено окремі заборони при ввезенні фізичними особами транспортних засобів для особистого

користування на митну територію України, порядок їх митного контролю та оформлення.

Розглянуто проблеми й особливості застосування адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, з'ясовано диспозиції статті, склад митного правопорушення, розкрито види адміністративних стягнень, встановлено його поняття й ознаки. З'ясовано, що порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України належить до категорії адміністративних правопорушень та є різновидом юридичної відповідальності.

Досить слушною є пропозиція авторки щодо визначення основних ознак адміністративної відповідальності за порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України: (1) є категорією адміністративного правопорушення та видом юридичної відповідальності, (2) протиправність (порушення конкретної норми МК України при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон), (3) винність (протиправне діяння, скоєне умисно або з необережності фізичною особою), (4) караність (за скоєне порушення відповідальність передбачена нормами МК України), (5) застосування специфічних стягнень до фізичних осіб як порушників митних правил, при переміщенні ними товарів через митний кордон (попередження, штраф, конфіскація), (6) суб'єктом адміністративної відповідальності за порушення митних правил у досліджуваній сфері є фізичні особи (громадяни), які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку та є осудними на момент скоєння правопорушення, (7) уповноважені органи та посадові особи (митні органи та суди) є суб'єктами застосування адміністративної відповідальності за порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон та ін. Крім того, законодавець не обмежує коло суб'єктів митних порушень лише особами, які мають громадянство України, а охоплює всіх фізичних осіб незалежно від їх громадянства чи його відсутності. Піддано аналізу ст. 459 ст. 458, ст. ст. 471 - 474, ст. 481 МК України, та обґрунтовано їх зміст.

У третьому розділі розглянуто перспективи удосконалення правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України з використанням позитивного зарубіжного досвіду, аргументування можливості й доцільності його використання в Україні. Проведено аналіз основних міжнародних документів, а саме Митний кодекс ЄС, Кіотська Конвенція, Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) №952/2013 від 09 жовтня 2013 р., положення Директиви Комісії (ЄС) № 1875/2006 від 18 грудня 2006 р., Регламент Ради (ЄС) 116/2009 про експорт предметів культурного призначення, положення Імплементативного регламенту Комісії (ЄС) 1081/2012 та ін. У цьому розділі заслуговує на увагу, зокрема, проведений аналіз основних міжнародних документів, які регламентують переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України.

Дотримання академічної доброчесності. Вивчення представлених рукопису та анотації дисертації Німої А.О. на тему «Правове регулювання переміщення товарів фізичним особами через митний кордон України» дозволяє зробити висновок щодо ідентичності анотації і основних положень дисертації та не дає підстав констатувати допущення дисертанткою порушень академічної доброчесності. Усе зазначене дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову роботу, відповідний теоретико-методологічний рівень, самостійність її написання, наявність елементів наукової новизни.

Дискусійні положення дисертації. Визнаючи загалом високий теоретичний рівень роботи, її важливе практичне значення, варто звернути увагу на деякі питання, які могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень чи певної дискусії під час публічного захисту.

1. Перевагою дисертаційного дослідження є пропозиції авторки щодо запровадження митного режиму за назвою «Особливий митний режим огляду особистих речей фізичних осіб» у ст. 70 МК України (стор. 159 дисертації), а також щодо впровадження такого методу митного контролю як «профайлінг» при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон (стор. 157-158 дисертації), також заслуговує на підтримку теза здобувачки щодо доцільності врегулювання окремих «дороговартісних особистих речей» при їх переміщенні

фізичними особами через митний кордон із переліку ст. 370 МК України (використано досвід Канади) (стор. 145 -149 дисертації), натомість авторка детально не розкриває їх змістовну сутність у авторському проєкті Закону України «Про внесення змін до МК України щодо деяких питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон». Таке змістовне викладення законодавчих пропозицій авторки у досліджуваній сфері, підвищило б практичне значення роботи. Також цікавить питання: яким чином можна забезпечити запропоновані здобувачкою внесення змін та доповнення до митного законодавства в контексті реалізації їх на практиці?

2. На сторінках дисертаційного проекту (стор.29-30) здобувачка вказує власну юридичну конструкцію «переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України», в якій авторка її зміст визначає «...як сукупність дій фізичних осіб з однієї сторони та заходів, що здійснюються митними органами, їх посадовими особами, а також іншими особами з другої сторони ...» щодо досліджуваного переміщення й «спрямовані на дотримання передбачених законодавством підстав, умов й процедур указанного переміщення товарів». Водночас, здобувачка не конкретизує у дисертації, які категорії державних органів можуть відноситись до категорії «інші особи», окрім митних органів, наприклад, при вивезенні культурних цінностей фізичними особами через митний кордон. Хотілося б почути думку авторки стосовно цієї проблематики?.

3. У дисертації здобувачка досліджує переміщення валютних цінностей фізичними особами, при цьому на с.79 зазначає, що фізична осудна особа, лише з віку 16 років може бути учасником митних відносин, мати юридичні права та обов'язки. Натомість, в умовах воєнного стану особи і до 16 років мають право вивозити валютні цінності через митний кордон в межах встановленого ліміту. Однак, МК України передбачає, що декларантом можуть бути громадяни після досягнення ними 16-річного віку. Хотілось би почути, як дисертантка бачить шляхи вирішення такого протиріччя.

Сформульовані зауваження здебільшого мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на загальну позитивну, оцінку рецензованої дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Німої А.О. на тему «Правове регулювання переміщення товарів фізичним особами через митний кордон України» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, які вирішують конкретне наукове завдання з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, є актуальною, завершеною і такою, що має теоретичну і практичну значущість. Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності та вимогам, які висуваються у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а дисертантка Німа Анна Олегівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого**

Володимир Гарашук

